

MINORITĂȚILE
ETNICE

Office of the Government
of the Czech Republic

International
Labour
Organization

FEMEILE DE ETNIE ROMĂ ȘI LUMEA MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ned Lawton
Jutka Bari
Katherine Gilchrist

FEMEILE DE ETNIE ROMĂ ȘI LUMEA MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ned Lawton
Jutka Bari
Katherine Gilchrist

Copyright © Organizația Internațională a Muncii 2018
Publicat pentru prima dată în 2018

Publicațiile Biroului Internațional al Muncii se bucură de protecția drepturilor de autor în baza Protocolului 2 la Convenția universală privind drepturile de autor. Reproducerea unor scurte fragmente din aceste publicații este însă permisă, cu condiția menționării sursei. Pentru obținerea drepturilor de reproducere sau traducere, se va adresa o solicitare Biroului de Publicații (Drepturi și licențe), Biroul Internațional al Muncii, CH-1211 Geneva 22, Elveția, sau la adresa electronică: rights@ilo.org/pubdroit@ilo.org. Biroul Internațional al Muncii salută solicitările de acest gen. Bibliotecile, instituțiile și alți utilizatori înregistrați la organizațiile care se ocupă de protecția drepturilor de reproducere, pot face copii după aceste materiale în conformitate cu autorizațiile care le sunt emise în acest scop. Vizitați www.ifvro.org pentru a afla organizațiile care se ocupă de protecția drepturilor de autor în țara Dvs.

Vă rugăm să includeți aici datele CIP (Cataloging in Data Publication), care sunt generate de INFORM, CIP@ilo.org, la primirea titlului final, cuprins, prezentare generală / introducere ISBN: 978-92-2-131617-6 (print) 978-92-2-131618-3 (web pdf)

Deasemenea disponibil în (Engleză): (Roma women and the world-of-work in the Republic of Moldova), Moldova (2018)

ILO Cataloguing in Publication

Denumirile utilizate în publicațiile OIM, în conformitate cu practica Națiunilor Unite, precum și prezentarea materialelor din aceste publicații nu exprimă în nici un caz opiniile Biroului Internațional al Muncii cu privire la statutul juridic al unei țări, al unei zone sau al unui teritoriu sau al autorităților care le guvernează, și nici la delimitarea granițelor acestora.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în articole, studii și alte lucrări le revine exclusiv autorilor, iar publicarea lor un echivalează cu o susținere a opiniilor exprimate în aceste materiale din partea Biroului Internațional al Muncii.

Referirile care se fac la denumirile unor firme, produse și procese comerciale nu implică faptul că sunt susținute de Biroul Internațional al Muncii, iar faptul că anumite firme, produse sau procese comerciale nu sunt menționate nu constituie un semn de dezaprobare a acestora.

Publicațiile BIM și produsele electronice pot fi obținute în marile librării sau prin intermediul birourilor locale, sau se pot obține direct la adresa electronică ilo@turpin-distribution.com. Pentru mai multă informație vizitați site-ul nostru: www.ilo.org/publns sau contactați ilopubs@ilo.org.

Cover photo: © PuzzlePix/AP Images/Vadim Ghirda

Tipărit în Moldova

Prefață

Promovarea oportunităților de muncă decentă reprezintă un instrument necesar pentru a rupe cercul vicios al sărăciei cu care se confruntă o mare parte a populației de etnie romă din Republica Moldova. În special, este subutilizat capitalul uman al femeilor rome. Asigurarea accesului femeilor rome la muncă decentă nu doar va îmbunătăți situația economică, dar le va consolida vocea în societate și va aduce beneficii întregii economii moldovenești.

Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) ale Organizației Națiunilor Unite în realizarea cărora s-au angajat toate țările, inclusiv Republica Moldova, oferă o bază solidă pentru avansarea politicilor de promovare a drepturilor femeilor rome în Republica Moldova. În contextul femeilor de etnie romă și a muncii în Republica Moldova se aplică, în special, următoarele ODD-uri: ODD 5 "Realizarea egalității de gen și abilitarea tuturor femeilor și a fetelor pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva tuturor femeilor și fetelor de pretutindeni", ODD 8 "Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți" și ODD 10 "Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta".

În cadrul unui proiect de cooperare tehnică, finanțat de Guvernul Republicii Cehe, Organizația Internațională a Muncii (OIM) acordă asistență tehnică Republicii Moldova cu privire la:

- Adaptarea și diseminarea Ghidului de Resurse al OIM "Promovarea Oportunităților de Muncă Decentă pentru tinerii Romi din Europa Centrală și de Est" cu conținut moldovenesc;
- Elaborarea materialului de instruire introductiv pentru a prezenta Ghidul de Resurse al OIM;
- Prezentarea experienței internaționale, inclusiv a experienței cehe privind incluziunea socială și pe piața muncii a romilor;
- Elaborarea unui raport tehnic cu accent special pe femeile de etnie romă din Republica Moldova, pe baza metodei de discuție în focus grup.

Prezentul raport constituie rezultatul final al ultimei componente și este primul studiu al OIM realizat la nivel de țară cu o atenție deosebită acordată femeilor rome. În lipsa statisticilor dezagregate pe sexe, colectate de către Guvernul RM, această lucrare a încercat să surprindă specificul femeilor rome din Republica Moldova prin desfășurarea unei serii de discuții de grup. Pentru a compara vocile și viziunile între femei și bărbați, participanților la eveniment le-au fost adresate aceleași întrebări din cadrul focus grupului cu participarea femeilor, cu mici ajustări. Aceste date primare sunt contextualizate de rezultatele unui sondaj realizat de compania de consultanță "Gallup" privind atitudinea populației față de femeile care dețin locuri de muncă remunerate și cu constatările unor agenții multilaterale care activează în Republica Moldova.

Avem încrederea că acest raport va servi drept referință utilă, în special pentru persoanele care lucrează activ în vederea incluziunii sociale și pe piața muncii a populației de etnie romă în Republica Moldova.

Budapesta, februarie 2018

Markus Pilgrim

Director

Echipa de asistență tehnică privind munca decentă și Biroul de țară pentru Europa Centrală și de Est

Mariko Ouchi

Specialist privind condițiile de muncă și ocuparea forței de muncă/dimensiunea egalității de gen

Echipa de asistență tehnică privind munca decentă și Biroul de țară pentru Europa Centrală și de Est

Mulțumiri/ Cuvânt de mulțumire

Co-autorii acestui raport sunt Ned Lawton, Jutka Bari și Katherine Gilchrist, consultanți independenți care au lucrat sub supravegherea lui Mariko Ouchi, Specialist privind condițiile de muncă și ocuparea forței de muncă/dimensiunea egalității de gen din cadrul Echipei de asistență tehnică privind munca decentă și Biroului de țară pentru Europa Centrală și de Est. Autorii apreciază comentariile la proiectul/versiunea raportului anterior, furnizate de următorii colegi: Martin Oelz și Ilka Schoellman, Sucursala de gen, diversitate și egalitate de șanse (GED) din cadrul sediului Cartierului General al OIM și Artiom Sici, Echipa de asistență tehnică privind munca decentă din cadrul OIM și Oficiul de Țară pentru Europa de Est și Asia Centrală (OIM Moscova).

Sumar executiv

Guvernul Republicii Moldova tinde să realizeze o mai bună integrare a populației de etnie romă în viața economică, politică și socială a țării. În acest context, în anul 2011 a fost lansată a doua fază a unui plan de acțiuni prin intermediul căruia Guvernul și comunitățile de romi urmau să fie conectați prin intermediul unui sistem de mediatori comunitari. Planul menționat a înregistrat unele succese, însă, în general, problemele sistemice ale excluziunii și discriminării rămân în vigoare. Un studiu realizat în 2012 a constatat că circa jumătate dintre moldoveni nu ar accepta o persoană de etnie romă drept vecin;¹ Romii din Republica Moldova sunt de peste două ori mai susceptibili de a trăi în sărăcie decât populația ne-romă și se confruntă cu probleme grave în ceea ce privește accesul la educație și rezultate educaționale. Toți acești factori împiedică accesul romilor pe piața muncii, în special dat fiind faptul că Republica Moldova este, în prezent, cea mai săracă țară din Europa, iar locurile de muncă sunt limitate pentru toți cetățenii moldoveni.

Poziția marginalizată a fetelor și femeilor rome din Republica Moldova este determinată de interacțiunea dintre discriminarea pe bază de gen, rasism și clasă. Situația femeilor rome din Republica Moldova este caracterizată de un nivel scăzut de studii, lipsa aptitudinilor și calificărilor necesare de angajare în câmpul muncii, starea de sănătate precară, precum și de un nivel evident scăzut al veniturilor.² Acești factori, îmbinați cu așteptările culturale ale rolului de gen atribuit femeilor în gospodăria casnică, semnifică că femeile rome sunt aproape complet excluse din viața economică și politică a țării.

Multe fete rome se căsătoresc la o vârstă fragedă și sunt înregistrate rate înalte de violență împotriva femeilor în comunitățile de romi cu un sistem de gospodărie și comunități dominate de bărbați, care limitează foarte mult libertatea de mișcare și alegere a femeilor și fetelor din comunitate. În timp ce, în mod clar, sunt problematice în sine, aceste tendințe sunt valabile și pentru femeile de etnie romă care acced pe piața muncii. Cu toate acestea, există dovezi clare precum că astfel de atitudini se schimbă odată cu pledarea femeilor și bărbaților tineri pentru libertăți mai mari și protecția drepturilor femeilor și bărbaților tineri de etnie romă.

Per ansamblu, există un cadru legislativ bine dezvoltat, iar cu ajutorul Planului de acțiuni, Guvernul Republicii Moldova încearcă să ofere o expresie politică acestor angajamente legislative și internaționale. De asemenea, prin aderarea la diverse organisme internaționale, Republica Moldova și-a luat angajamentul de a respecta standardele internaționale privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale, iar aspectele ce țin de egalitatea de șanse și incluziunea între femei și bărbați sunt susceptibile de a fi destul de proeminente în procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană în deceniul următor.

¹ "Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova", UN Women, 2014

² "Lipsa locurilor de muncă pentru romi: discriminarea populației de etnie romă în Republica Moldova". Evaluarea sărăciei" Trustul pentru Drepturi Egale, 2015

Cuprins

Prefață.....	3
Mulțumiri/ Cuvânt de mulțumire.....	4
Sumar executiv.....	5
Cuprins.....	6
Lista acronimelor.....	7
1. Context.....	9
2. Metodologia.....	13
3. Cadrul juridic, politic și instituțional.....	15
4. Femeile rome și locul de muncă.....	19
4.1. Condițiile de muncă și salariile femeilor de etnie romă.....	19
4.2. Impactul activităților de îngrijire și al responsabilităților familiale și domestice.....	24
4.3. Educația și abilitățile profesionale.....	28
4.4. Violența împotriva femeilor.....	31
5. Concluzii.....	32
Anexă: Metodologia de realizare a auditului de gen participativ.....	34
Bibliografie.....	35

Lista acronimelor

CEDAW:	Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor
CERD:	Comitetul ONU privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială
EU:	Uniunea Europeană
EUR:	Euro
PIB:	Produsul Intern Brut
NGO:	Organizație neguvernamentală
OCHCR:	Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului
PGA:	Auditul de Gen Participativ
ODD:	Obiective de Dezvoltare Durabilă
CPS:	Cadru de Politici Strategice
Analiza SWOT:	Puncte tari, Puncte slabe, Oportunități, Amenințări
ONU:	Organizația Națiunilor Unite
PNUD:	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
UNFPA:	Fondul Națiunilor Unite pentru Populație
UNICEF:	Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

1. Context și Introducere

Prezentul studiu evaluează situația cu care se confruntă femeile de etnie romă din Republica Moldova, accentul fiind plasat pe aspectele legate de domeniul muncii. Studiul descrie provocările principale ale pieței muncii pentru femeile de etnie romă, modul în care acestea sunt afectate și, bineînțeles, impactul altor probleme sociale, cum ar fi asistența medicală și educația. Discriminarea împiedică realizarea oportunităților, irosind talentul uman necesar progresului economic și accentuează tensiunile și inegalitățile sociale. Succesul în promovarea egalității de gen și includerea minorităților la locul de muncă produc efecte economice și sociale pozitive pentru întreaga țară. Această afirmație este la fel de adevărată pentru femeile de etnie romă din Republica Moldova, ca și oriunde altundeva.

În 2011, Guvernul Republicii Moldova a aprobat a doua fază a Planului de acțiuni privind susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015, prima fază acoperind perioada anilor 2007-2011 (denumit în continuare "Planul de acțiuni"). Planul de acțiuni s-a axat pe integrarea romilor în societatea moldovenească în domeniul ocupării forței de muncă, educației, sănătății și protecției sociale, activităților culturale și participării în cadrul structurilor de luare a deciziilor. Obiectivul Planului de acțiuni a fost de a promova munca decentă, incluziunea și justiția socială prin abilitarea femeilor și bărbaților romi la nivel comunitar și la nivel local. Planul de acțiuni includea un angajament special pentru integrarea egalității de gen în cadrul Planului de acțiuni și promovarea drepturilor femeilor rome în tot cadrul legislativ și politic al RM.

Fără îndoială, Planul de acțiuni a înregistrat succese. Începând cu anul 2013, Guvernul a început să recruteze mediatori ai comunității rome pentru a acționa ca punte de legătură între guvern și comunități. Mediatorilor comunitari le-a fost atribuită reprezentarea intereselor comunităților lor Guvernului și comunicarea politicii guvernamentale comunităților de romi.³ În urma unui proces de cartografiere, desfășurat în localități populate preponderent de etnici romi, s-a constatat că este necesară instituirea a 48 de funcții pentru mediatori comunitari în 44 de localități, iar Guvernul a alocat 1,5 milioane de lei (82,470 dolari SUA) pentru implementarea acestei scheme. 21 de mediatori comunitari au fost angajați până în anul 2014, iar în 2016, numărul mediatorilor comunitari care activau pentru Guvernul RM constituia 11 persoane.⁴

În cei șaisprezece ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova și până la adoptarea Planului de acțiuni, incluziunea comunităților de romi a constituit o prioritate pentru Guvernul RM și autoritățile locale. Deși reprezintă doar o mică pondere din populația RM, romii rămân cea mai mare minoritate etnică din Europa de Est și Centrală și una dintre cele mai dezavantajate. În joc este un cerc vicios:

³ Mediatorii comunitari au fost recrutați și angajați în urma elaborării de către MSMPS a Legii nr.69 din 05 aprilie 2013 pentru completarea articolului 14 din Legea nr.436-XVI din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, prin care Consiliul local i s-a atribuit o nouă competență de a decide instituirea funcției de mediator comunitar în localitățile compacte sau mixte populate de romi și completarea Clasificatorului ocupațiilor din Republica Moldova cu ocupația „23256 mediator comunitar”.

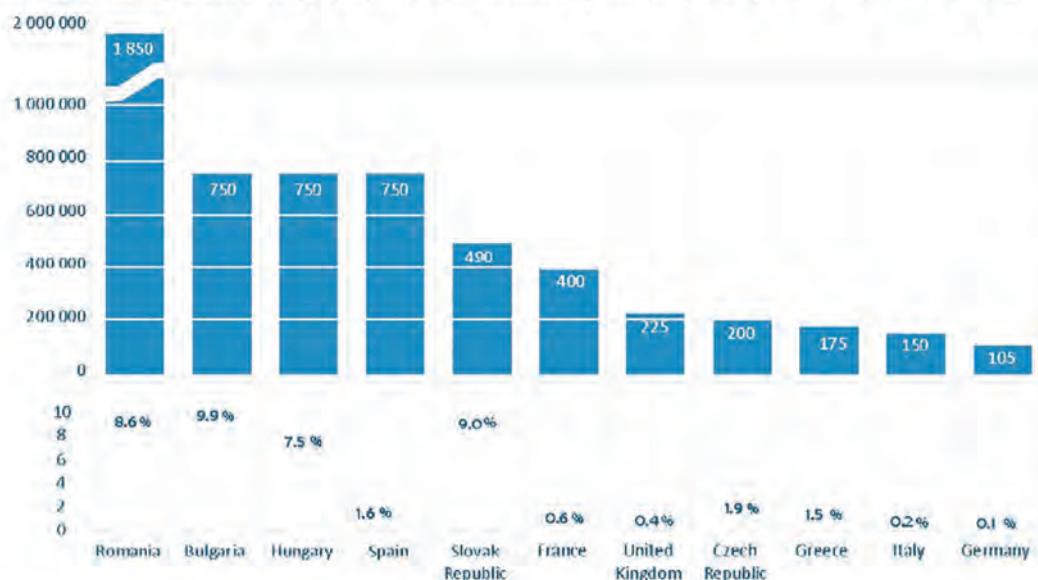
⁴ Republica Moldova, cea de-a 26-a sesiune. 2016. Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO) și Centrul Național al Romilor (CNR), Chișinău

situația lor socio-economică substandardă comportă atitudini negative față de romi, ceea ce generează segmentare și discriminare, iar această dinamică este caracteristică pentru Republica Moldova similar altor țări cu populații mari de romi.

Potrivit statisticilor oficiale, romii reprezintă 0,3 la sută din populația Republicii Moldova, estimată la 9,3 mii persoane în 2014.⁵ Într-adevăr, cifrele sunt atât de ne semnificative, încât Republica Moldova nici măcar nu figurează în graficul Consiliului Europei privind populațiile de romi din Europa (vedeți Figura 1 de mai jos). Totuși, aceste cifre sunt contestate, iar numeroase campanii pentru drepturile civile din Republica Moldova estimează această cifră la circa 20 000 de persoane, în timp ce unii lideri romi promovează ideea precum că numărul populației rome care locuiește în Republica Moldova este de 250.000 de persoane.⁶

Mulți romi au ales să-și ascundă identitatea ca mijloc de evitare a discriminării. Ponderea ne semnificativă se poate datora reticenței oamenilor de a se identifica ca romi, având în vedere stigmatizarea pe scară largă a identității romilor. Unii participanți în cadrul focus-grupului au susținut că menținerea numărului oficial al populației de etnie romă la un nivel scăzut conduce la excluderea, în continuare, a comunităților lor, deoarece scade lista priorităților. Romii nu reprezintă singura minoritate din țară. Republica Moldova este o țară multiculturală și multilingvă, iar aproape un sfert din populație aparține unuia dintre grupurile minoritare naționale, și anume: română (7%), ucraineană (7%), găgăuză (5%), rusă (4%) și bulgară (2%).⁷

Figure 1: Average estimates of Roma population in selected Member States (2012)
In absolute figures (top graph) and as percentage of total population (lower graph)

Data source: [Council of Europe](#). NB average estimates are those used by the Council of Europe, and fall between the minimum and maximum estimates for each country.

5 Recensământul Populației din 2014. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

6 Trustul pentru Drepturi Egale, 2016. *Raportul „De la vorbe la fapte: combaterea discriminării și inegalității în Republica Moldova”*

7 PNUD. 2007. “Romii în Republica Moldova”, p.36

Există angajament public și deschidere publică din partea instituțiilor de stat în ceea ce privește problemele romilor, un semnal pozitiv constituind angajarea unei persoane de etnie romă în calitate de consilier în probleme sociale de către prim-ministrul Republicii Moldova. Cu toate acestea, unii observatori rămân sceptici, menționând că angajamentul de a finanța o a treia fază a Planului de acțiuni nu exista, la momentul redactării acestui raport.

Femeile de etnie romă din Republica Moldova, precum și femeile din mai multe grupuri etnice minoritare din multe țări, riscă să fie expuse dublei discriminări - atât în calitate de femei, cât și de romi. Ele sunt expuse unui risc sporit de excluziune socială și sărăcie, decât bărbații romi și suferă de o mai mare discriminare bazată pe gen, decât femeile ne-rome. Femeile rome se confruntă cu o serie de probleme legate de încălcarea drepturilor lor, toate acestea având un impact negativ asupra perspectivelor lor de angajare și asupra drepturilor lor în calitate de muncitori. Situația cu care se confruntă femeile rome din Republica Moldova nu este unică. Romii suferă de discriminare și excluziune pe scară largă în întreaga Europă, cu participare limitată la procesele de luare a deciziilor, accesul limitat la educație și la controlul asupra veniturilor. Pe lângă fenomenul discriminării, în calitate de romi, femeile și fetele rome se confruntă cu discriminare bazată pe criteriul de gen. Deseori, ele sunt expuse căsătoriei timpurii, se confruntă cu limitări ale libertății de mișcare și violenței bazate pe gen.

Romii din Republica Moldova sunt mai tineri, au un nivel sporit de natalitate și o speranță de viață mai scurtă decât populația generală.⁸ O treime din populația romă locuiește în zone rurale, iar 64% dintre romi vorbesc limba romani în gospodăria lor.⁹ 42% din gospodăriile rome chestionate nu au o bucătărie amenajată în interiorul locuinței, comparativ cu 17% în cazul populației ne-rome. Alimentarea cu energie electrică nu a fost disponibilă pentru 10 % din gospodăriile rome și doar în cazul a 2 % din gospodăriile ne-rome. 81% din gospodăriile de romi nu au un veciu conectat la canalizare și conducte de apă potabilă în locuință, în comparație cu 51% din populația ne-romă.¹⁰ Cu toate acestea, lemnul reprezintă sursa principală de încălzire în perioada rece a anului și romii dispun de mai puține resurse pentru a-și permite alte materiale de încălzire, cum ar fi cărbunele și gazele.

Guvernul Republicii Moldova și-a propus să eradicaze sărăcia până în anul 2020. Deși în ultimii ani nivelul de sărăcie a scăzut, țara rămâne a fi cea mai săracă din Europa. Potrivit datelor din 2011, 41% din populație trăiește sub pragul sărăciei regionale de 5 USD pe zi, iar 3% trăiesc cu mai puțin de 2,50 USD pe zi.¹¹ Un sondaj al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) a constatat că șase din zece familii de romi trăiesc în condiții de sărăcie absolută¹², înregistrând rate mult mai mari decât populația generală. Propensitatea mai mare de a trăi în sărăcie rezultă din faptul că, în general, romii nu au acces la terenuri și nu pot

8 Recensământul Populației din 2014. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

9 PNUD. 2007. *Raportul "Romii în Republica Moldova"*, p.9

10 Trustul pentru Drepturi Egale, 2015. *"Raportul cu privire la situația romilor în Republica Moldova"*

11 Banca Mondială în Republica Moldova. 2016. *Raportul privind „Reducerea sărăciei și prosperitatea partajată în Moldova: Progrese și perspective”*

12 Organizația Națiunilor Unite definește sărăcia absolută drept "o stare extremă a existenței umane, caracterizată prin lipsa acută a necesităților umane fundamentale, inclusiv alimentație, apă potabilă sigură, servicii de salubritate și sanitație, sănătate, adăpost, educație și informație. Aceasta depinde nu doar de venituri, ci și de accesul populației la servicii."

produce alimente proprii, ceea ce, în absența unui venit regulat, conduce la un nivel sporit de insecuritate alimentară.

Femeile de etnie romă tind să se afle la limita unei asemenea condiții de sărăcie. Ele suferă de deprivare socio-economică și de discriminare pe motive de rasă și de gen și sunt practic în întregime excluse de pe piața muncii. Potrivit unui studiu realizat de PNUD în 2014, doar 15% dintre femeile de etnie romă în vârstă de 15 ani sau mai mult au acces la muncă remunerată, comparativ cu 39% din populația generală, majoritatea fiind angajate în activități de îngrijire neremunerată.¹³ Încercările de a promova abilitarea femeilor și participarea acestora pe piața muncii sunt, deseori, percepute ca fiind în contradicție cu tradiția, cultura și valorile comunităților lor. În consecință, pe lângă fenomenul discriminării, romii se confruntă și cu o discriminare semnificativă pe criterii de gen atât din interiorul, cât și din afara propriilor comunități.

13 UN Women, OHCHR și PNUD Moldova "Familia ONU": "Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova", p. 36

2. Metodologia

Studiul a fost realizat prin intermediul unei combinații de cercetări de birou - în special a rapoartelor Guvernului Republicii Moldova, a agențiilor multilaterale și cercetări primare. Datele primare au fost colectate în baza unei metodologii de audit de gen participativ (AGP), inclusiv prin utilizarea unei analize SWOT (vedeți Anexa). Atelierul de lucru de două zile cu tematica AGP, desfășurat în iulie 2017, a reunit la Chișinău 20 de femei de etnie romă din 12 localități diferite. Treisprezece dintre ele sunt mediatori comunitari (conform Planului de acțiuni prezentat mai sus), 5 sunt eleve de vârstă școlară, iar altele 2 - adulte tinere, care tocmai absolvise universitatea. Adicional, datele furnizate de un studiu realizat de compania "Gallup" privind atitudinile față de participarea femeilor la munci remunerate sunt menționate în raport. Sondajul Gallup a fost desfășurat pe tot globul, permițând comparații la nivel internațional și regional. În Republica Moldova au fost intervievați 300 de romi (150 de femei și 150 de bărbați), ceea ce a permis realizarea unor comparații între respondenții de etnie romă și ne-romă, cât și între atitudinile femeilor și bărbaților romi.

Majoritatea mediatorilor comunitari din țară, recrutați în cadrul Planului de acțiuni sunt de gen feminin, iar rolul lor variază de la asigurarea accesului copiilor la educație până la tentativa de a obține locuri de muncă pentru femeile și bărbații de etnie romă. Cu toate acestea, în practică, rolul lor depinde foarte mult de competențele individuale ale mediatorului, iar statutul lor atât în comunitate, cât și în sistemul de stat este foarte ambivalent. Atelierul de lucru cu participarea femeilor de etnie romă a constatat dintr-o serie de discuții participative de grup structurate și semi-structurate, care au facilitat auto-reflecția femeilor rome asupra situației lor. Metodologia a fost bazată pe cadrul conceptual al lui Carolin Moser pentru analiza și planificarea de gen.¹⁴ În acest sens, atelierul a utilizat discuțiile în focus grup pentru a permite femeilor să identifice și să-și evalueze rolul de gen, a permis o evaluare a nevoilor de gen, a analizat controlul resurselor și a procesului de luare a deciziilor în cadrul gospodăriei casnice. De asemenea, în cadrul atelierului organizat la Chișinău a fost evaluată situația economică și nivelul de ocupare a forței de muncă în rândul femeilor rome, și anume trecerea în revistă și analiza punctelor forte, a punctelor slabe, oportunităților și amenințărilor în promovarea abilității economice a femeilor de etnie romă în Republica Moldova.

În cadrul atelierului, accentul principal al tuturor discuțiilor a fost plasat pe oportunitățile de angajare și tratamentul femeilor rome din Republica Moldova la locul de muncă. Cu toate acestea, locul de muncă nu există în vid, ci este influențat și implicit influențează întreaga viață a oamenilor și a familiilor lor. În consecință, discuțiile s-au axat și pe demografie, educație, locuințe, sănătate, (inclusiv drepturile reproducerii), violența bazată pe gen și drepturile și siguranța cetățenilor. Cu toate acestea, facilitatorii atelierelor au asigurat că discuțiile asupra acestor aspecte au fost contextualizate în legătură cu impactul acestora asupra ocupării forței de muncă și asupra situației economice a femeilor de etnie romă.

¹⁴ Caroline Moser. 1986. "Teoria și metoda de planificare a genului - satisfacerea nevoilor practice și strategice ale femeilor"

De asemenea, perspectivele și preocupările bărbaților romi privind problemele de gen au fost solicitate prin intermediul unui Atelier de lucru de o zi privind vocea bărbaților, desfășurat la Chișinău în luna septembrie 2017. La eveniment au fost invitați 11 bărbați romi cu diferite nivele de studii și grupe de vârstă, atât din mediul rural, cât și din cel urban. Au fost folosite aceleași întrebări din cadrul focus grupului cu participarea femeilor, cu mici ajustări.

Este prezentată situația femeilor rom, în ceea ce privește accesul la muncă, condițiile de muncă etc., după cum se regăsesc în sursele secundare, precum și în opiniile femeilor și bărbaților de etnie romă, exprimate în cadrul atelierelor și studiului realizat de "Gallup". Eșantionul de 20 de femei și 11 bărbați este mult prea mic pentru a fi reprezentativ pentru întreaga populație de romi din Republica Moldova. Cu toate acestea, opiniile exprimate oferă o perspectivă valoroasă atunci când sunt analizate în contextul datelor secundare prezentate.

3. Cadrul juridic, politic și instituțional

Constituția Republicii Moldova garantează și codifică mai multe drepturi fundamentale ale omului. Articolul 16 din Constituția Republicii Moldova stipulează explicit că "Toți cetățenii Republicii Moldova sânt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială." În consecință, discriminarea împotriva femeilor de etnie romă este ilegală în baza a două criterii - originea etnică și sex. Art. 4 (1) din Legea privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și statutul juridic al organizațiilor lor garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la egalitate în fața legii și la protecție egală în fața legii, în timp ce art. 4 (2) interzice în mod expres că "orice discriminare din motivul apartenenței la o minoritate națională este interzisă. Convenția OIM nr. 111/1958 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei, ratificată de Republica Moldova în anul 1996, interzice orice diferențiere, excludere sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, sex, religie, convingeri politice, ascendență, națională sau origine socială și este reflectată în art. 8 din Codul Muncii al Republicii Moldova.

Promovarea egalității de gen și a responsabilizării economice pentru lucrătorii de sex feminin de etnie romă se află în centrul Agendei OIM privind munca decentă¹⁵, iar egalitatea de șanse între femei și bărbați și nediscriminarea reprezintă factori de politică transversală ai Cadrului Strategic de Politică al OIM (SPF) pentru perioada anilor 2018-2021.¹⁶ În acest sens, cadrul normativ al OIM privind drepturile omului și mobilizarea sa programatică pot ajuta Guvernul Republicii Moldova și partenerii sociali naționali să-și implementeze propriile legi și să-și respecte angajamentele asumate în plan internațional privind promovarea drepturilor lucrătorilor de sex feminin de etnie romă.

Există dovezi clare privind progresul în domeniul egalității de gen în Republica Moldova. Parlamentul a adoptat recent o nouă lege care introduce, pentru prima dată, cotele de gen pentru candidații de pe listele de partide și candidații la cabinet. Legea a fost adoptată în aprilie 2016 și prevede că fiecare dintre femei și bărbați trebuie să constituie, cel puțin, 40% din candidații fiecărui partid politic și din cel al cabinetului. Legea prevede și modificări la alte legi naționale, inclusiv la "Codul Electoral", "Legea cu privire la Guvern" și "Codul Muncii al Republicii Moldova". Legea introduce dreptul la concediu paternal plătit de 14 zile calendaristice; interzice limba și imaginile sexiste în mass-media, inclusiv în publicitate, prevede instituirea unui Grup de Coordonare în domeniul Egalității de Gen în administrația publică centrală și extinde responsabilitățile autorităților publice locale asupra egalității de gen.¹⁷

¹⁵ Definită de OIM drept "o agendă pentru comunitatea de lucru care urmărește crearea de locuri de muncă, respectarea drepturilor la locul de muncă, asigurarea protecției sociale și realizarea dialogului social, având ca obiectiv transversal egalitatea de gen."

¹⁶ OIM: P & B 2018-19, par. 185

¹⁷ Conferința Internațională a Muncii, cea de-a 106-a sesiune a Conferinței Internaționale a Muncii, 2017, Raportul Comitetului de experți pentru punerea în aplicare a convențiilor și recomandărilor, p. 419.

În anul 2017, 39% dintre femeile din Republica Moldova sunt remunerate pentru munca prestată, ceea ce reprezintă un declin semnificativ de la 47%, la sfârșitul perioadei sovietice în anul 1990.¹⁸ În același timp, diferența de remunerare între femei și bărbați constituie circa 10%.¹⁹ Nivelul de reprezentare a femeilor în politica moldovenească este relativ înalt pentru o țară cu o astfel de rată de dezvoltare economică. Femeile dețin 31 din cele 101 de locuri în Parlament (deși nu există femei de etnie romă) și 31% din funcțiile guvernamentale. La nivel local, femeile dețin 21% din posturile de primar, 19% din mandatele consiliilor raionale și municipale și 30% din mandatele consiliilor locale.²⁰ Cu toate acestea, femeile rome sunt practic excluse din reprezentare în viața publică la toate nivelurile.

Progresele înregistrate în domeniul promovării drepturilor romilor nu au obținut același grad de atenție și nu au demonstrat aceleași niveluri de progres precum drepturile femeilor.

Caseta 1 Femeile rome și Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă

Cunoscută oficial sub denumirea de "Transformarea lumii în care trăim": Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă și Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) au apărut din necesitatea de a crea un cadru de dezvoltare internațională, în jurul căruia toți actorii - sectorul public și sectorul privat, țările în curs de dezvoltare și cele dezvoltate, societatea civilă, alte structuri ar putea converge. Niciun ODD nu poate fi atins, decât dacă și până când toate ODD-urile vor fi realizate. ODD-urile oferă o bază solidă pentru a avansa politicile de promovare a drepturilor femeilor rome în Republica Moldova.

ODD 5 "Realizarea egalității de gen și abilitarea tuturor femeilor și a fetelor pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva tuturor femeilor și fetelor de pretutindeni" și "Inițierea reformelor pentru a acorda femeilor drepturi egale la resurse economice, precum și accesul la proprietatea și controlul asupra terenurilor și a altor forme de proprietate, serviciilor financiare, moștenirilor și resurselor naturale, în conformitate cu legislația națională." În ODD 8 "Promovarea unei creșteri economice sustinute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți" nu este clar dacă promovarea egalității între femei și bărbați, abilitarea femeilor și includerea grupurilor marginalizate reprezintă o componentă centrală pentru realizarea tuturor sub-obiectivelor sale, iar în ODD 10 "Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta" există o recunoaștere a faptului că, deseori, sexul poate intersecta cu alte forme de discriminare și că femeile tind să fie relativ mai dezamățate în comunitățile sărace și marginalizate, cum ar fi minoritățile etnice și comunitățile indigene.

Potrivit unui sondaj realizat în anul 2011 de către Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, care acoperă o serie de țări din Europa de Est, circa jumătate dintre romii intervievați au afirmat că suferă de discriminare și doar un număr restrâns de romi erau la curent cu drepturile lor garantate de legile țărilor în care s-au stabilit. În statele membre ale Uniunii Europene (UE), doar 35% dintre femeile rome și 45% dintre bărbații romi au demonstrat cunoașterea legilor împotriva discriminării la locul de muncă.²¹ Deși Republica Moldova nu este un stat membru al UE, dovezile disponibile susțin rezultate similare. Chiar și romii care-și cunosc drepturile se confruntă cu obstacole grave în accesarea acestora, inclusiv "restricții de fapt cum ar fi lipsa unor legi adecvate pentru a defini infracțiunea sau a permite despăgubiri civile, procurori sau anchetatori reticenți, imunități care protejează anumite persoane sau instituții de procese, restricții procedurale, precum

¹⁸ Baza de date ILOSTAT. 2017.

¹⁹ OIM. 2017 "Stabilirea salariului și practicile de remunerare aplicate în Republica Moldova"

²⁰ Consiliul Europei. 2016. "Reprezentarea politică a femeilor în țările Parteneriatului Estic"

²¹ OIM. 2016. "Promovarea oportunităților de muncă decentă pentru tinerii romi din Europa Centrală și de Est"

și constrângeri practice, cum ar fi lipsa fondurilor sau accesul la un avocat.”²² Adicional, instanțele judecătorești, anchetatorii și procurorii pot avea noțiuni și prejudecăți preconcepuate cu privire la romi și, bineînțeles, noțiuni preconcepuate privind egalitatea de gen.

Discriminarea împotriva femeilor rome survine simultan atât din interiorul, cât și din afara propriei comunități. Formele multiple de discriminare prin care etnia și genul funcționează în mod interdependent ar putea exacerba un cerc vicios de excludere socială.²³ De exemplu, femeile și fetele de etnie romă sunt, de obicei, responsabile pentru un volum mare de munci neremunerate (activitățile de îngrijire și sarcinile casnice), cu acces foarte limitat la activitățile de îngrijire a copiilor, chiar dacă acestea încearcă să genereze venituri din muncă în afara gospodăriei casnice.

Participanții la ședințele tematice (focus-grupuri) și-au manifestat nemulțumirea față de faptul că programele guvernamentale de promovare a integrării sunt, în continuare, inadecvate. Deseori, programele nu sunt finanțate din buget, nu sunt caracterizate de apreciere complexă și nu abordează problemele reale cu care se confruntă femeile de etnie romă. De exemplu, în timp ce femeile și bărbații romi pot fi supuși unui program de formare profesională pentru a-i pregăti mai bine pentru accederea pe piața muncii, lipsa oportunităților de angajare și discriminarea cu care se confruntă românii în tentativa de a accesa posturile vacante disponibile după formare nu sunt abordate. În cadrul grupurilor a existat un consens larg, potrivit căruia Planul Național de acțiuni pentru susținerea populației de etnie romă pentru perioada anilor 2011-2015 se încadrează în această categorie.

Caseta 2 Exemple de proiecte în domeniul abilitării femeilor rome în Republica Moldova

Un proiect, intitulat "Femeile de etnie romă: primul pas"/ Roma Women: First Step to Rise a fost implementat în perioada 2014-2015 și a permis unui număr de 20 de femei rome să urmeze cursuri de antreprenoriat, în cadrul cărora au obținut îndrumări practice privind elementele de bază pentru lansarea și derularea unei afaceri, cum ar fi finanțe și contabilitate.

În perioada 2016-2017, Asociația "Moldsolidaritate" a desfășurat proiectul "*Femei rome de carieră - de ieri, de azi și de mâine*", în urma căruia 40 de femei tinere rome au obținut aptitudini esențiale de leadership și construirea încrederii de sine. Instruirea a cuprins aspecte practice ale modului de identificare a unui loc de muncă, cum ar fi redactarea unui CV și modul de prezentare la un interviu de angajare. De asemenea, proiectul a elaborat un "Ghid privind cariera femeilor de etnie romă" iar, la momentul acestei descrieri, peste 1000 de femei rome au beneficiat de „Ghidul privind identificarea oportunităților de angajare și de carieră”.

De asemenea, participanții au sugerat că ONG-urile pot și instiga măsuri de auto-ajutorare în educație și sănătate la nivel de comunitate iar, în unele cazuri, au depășit responsabilitatea și rolurile autorităților locale în ceea ce privește furnizarea de servicii. Cu toate acestea, există amenințări la adresa durabilității unor proiecte chiar bine gestionate. În unele cazuri, acestea au eșuat din cauza lipsei de sprijin comunitar, a constrângerilor de ordin financiar și a angajamentului pe termen lung din partea autorităților responsabile. Există, totuși, exemple de proiecte care au obținut rezultate reușite pentru femeile de etnie romă. De exemplu, Asociația Obștească pentru Tineret "Moldsolidaritate", o organizație neguvernamentală, a

22 Grupul European de Resurse pentru Comunitățile de Romi, 2011

23 OIM. 2016. "*Promovarea oportunităților de muncă decente pentru tinerii romi din Europa Centrală și de Est*"

implementat două proiecte pentru femeile rome (vezi Caseta 2).

Fluxul constant al personalului la nivel ministerial și schimbările ulterioare ale politicilor complică situația romilor în încercarea de a-și susține nevoile pe bază strategică pe termen lung. Participanții în cadrul focus-grupurilor formate din bărbați au remarcat că interesele romilor ar beneficia de o *internaționalizare* a problemei și ar putea fi promovate de Consiliul European, de Uniunea Europeană și de activitățile de monitorizare ale agențiilor și comisiilor ONU.

Din discuțiile în focus grupuri reiese că bărbații romi sunt mult mai conștienți de problemele politice decât femeile, chiar și decât femeile care activează în calitate de mediatori comunitari. Deseori, femeile de etnie romă nu înțeleg politica, rolul și structura partidelor politice, importanța participării la alegerile locale și argumentele pro și contra de a candida în calitate de candidat al unui partid politic sau ca candidat independent. Ei raportează dificultăți în alegerea unui partid politic și în accesarea sprijinului financiar pentru desfășurarea campaniilor electorale. În ciuda obstacolelor întâmpinate, șapte femei rome au participat la scrutinul electoral pentru alegerile locale în 2015, iar două femei au fost alese în calitate de membre ale consiliilor locale. Aceste persoane au fost printre primele femei rome care au fost alese pentru oricare alegeri la orice nivel de la proclamarea independenței țării în anul 1991²⁴ și sunt printre primele *femei* de etnie romă alese pentru orice birou din țară.²⁵

Caseta 3 Femeile rome și depunerea candidaturii Republicii Moldova pentru aderarea la UE

În anul 2014, Republica Moldova a semnat/parafat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, care este acoperit de politica europeană de vecinătate. În cadrul acordului, Republica Moldova beneficiază din partea UE de sprijin tehnic, financiar și juridic, iar țara s-a angajat să implementeze agenda de reforme politice și economice pentru a adera la UE. Procesul de aderare la UE presupune ca Republica Moldova să respecte standardele și reglementările cu privire la drepturile omului, egalitatea de gen și nediscriminare. Participanții la focus-grupuri consideră acest proces drept o oportunitate clară de a-și evidenția situația pe scena Europei și văd procesul de aderare la UE drept o șansă unică de a promova incluziunea femeilor și bărbaților romi în Republica Moldova.

²⁴ Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, 2016

²⁵ Una dintre cele două femei alese nu a acceptat postul, deoarece salariul de mediator comunitar era mai mare decât cel oferit. În Republica Moldova, consilierii sunt remunerați cu, aproximativ € 10 pe lună (în funcție de numărul de ședințe la care au participat).

4. Femeile rome și locul de muncă

4.1. Condițiile de muncă și salariile femeilor de etnie romă

Există dovezi care pot fi folosite pentru a demonstra existența unei fapte de discriminare în toate aspectele legate de ocuparea forței de muncă: în procesele de pre-recrutare și recrutare, în condițiile de muncă, inclusiv salarii, în dezvoltarea competențelor și ascensiunea profesională.

În pofida creșterii nivelului de educație, absolvenții de etnie romă deseori activează doar în domenii aferente romilor, cum ar fi furnizarea de servicii altor romi sau ocuparea forței de muncă în domeniul romilor. În timp ce "plafonul de sticlă" este deseori folosit pentru a descrie barierele pentru ocuparea posturilor de conducere de către femei, pentru romi, o "cutie de sticlă" blochează accesul la toate aspectele legate de ocuparea forței de muncă per se. În timp ce, deseori, sectorul public constituie unul dintre cei mai mari angajatori din Republica Moldova, romii se regăsesc rar în funcții publice. În ciuda aprobării politicii recente privind incluziunea romilor, instruirea obligatorie în domeniul antidiscriminării pentru angajații instituțiilor publice are loc rar.

Analiza situației femeilor rome în Republica Moldova este, din start, limitată de o provocare fundamentală - lipsa datelor dezagregate pe sexe în datele aferente pieții muncii din Republica Moldova. În mod evident, datele exacte reprezintă o fundație de formulare a politicilor și contribuie la sensibilizarea opiniei publice cu privire la nivelurile de discriminare cu care se confruntă un anumit grup sau anumite grupuri de persoane. Mai mult decât atât, datele servesc ca un punct de reper pentru evaluarea eficacității sau a altor politici în timp. În acest sens, lipsa datelor practic nu permite realizarea concluziilor empirice. Cu toate acestea, după cum este menționat în Secțiunea 2, putem trage concluzii calitative importante și semnificative din Metodologia de realizare a auditului de gen, desfășurată de femeile rome, cât și din rezultatele studiului realizat de OIM-Gallup.

Datele care lipsesc, începând cu anul 2013, indică dezavantaje semnificative pentru femeile și bărbații de etnie romă în Republica Moldova. Deși situația muncii și economică precară afectează, în general, întreaga societate moldovenească, există diferențe semnificative în ceea ce privește participarea pe piața muncii a populației de etnie romă și ne-romă. 14% dintre toți lucrătorii romi și 3% din lucrătorii ne-romi câștigă mai puțin de 2,15 USD pe zi (PPP).²⁶ În majoritatea cazurilor, ocuparea forței de muncă în familiile de romi constituie o soluție temporară pentru a supraviețui mizeriei. Salariile lor sunt prea mici și nu pot sprijini gospodăriile casnice să-și îmbunătățească situația financiară și să iasă din sărăcie. Activitatea pe care femeile de etnie romă tind s-o desfășoare în economia informală, iar participanții la focus grup au subliniat faptul că, deseori, chiar și munca formală a fost, de fapt, informală deoarece angajatorii nu și-au înregistrat angajații la Serviciul Fiscal de Stat și Casa Națională de Asigurări Sociale.

26 PNUD. 2013. "Migrația romilor și ne-romilor din țările din Europa Centrală și de Est"

În Republica Moldova, 15% dintre femeile de etnie romă cu vârsta de peste 15 ani sunt angajate, în comparație cu 34% dintre femeile ne-rome și 25% dintre bărbații romi. În anul 2011, 80% dintre femeile rome angajate în muncă au activat în sectorul informal, iar 84% dintre acestea au muncit fără a semna un contract individual de muncă și fără a beneficia de prestații de asigurări sociale. Femeile de etnie romă tinere se află într-o situație extrem de dificilă pe piața muncii. În timp ce în categoria de vârstă 15-64 ani în jur de 31% dintre femeile rome au experiență de muncă, doar 11% din grupul de vârstă 15-24 ani au experiență profesională, iar în grupurile 15-64 de ani, 41% sunt șomeri, în timp ce în grupa de vârstă 15-24 ani această pondere este de 52%. Nivelul de înscriere a femeilor de etnie romă la cursurile profesionale este foarte scăzut: doar 4% au participat vreodată la un curs de formare profesională și doar 11% posedă calculatorul.²⁷

Accesul la locul de muncă este, deseori, limitat de lipsa documentelor oficiale, fie că este vorba despre un certificat de naștere, un certificat de căsătorie sau un act de identitate de orice tip. Faptul că, frecvent, femeile de etnie romă nu înregistrează oficial aceste evenimente semnificative poate fi considerat drept un semn de marginalizare și excludere socială - de a nu se simți parte a națiunii. Au fost întreprinse mai multe măsuri pentru a asigura accesul temporar la înregistrarea și eliberarea gratuită a documentelor. Cu toate acestea, din motivul lipsei informațiilor adecvate, cea mai mare parte a populației de etnie romă nu a realizat această inițiativă.

Oportunitățile pe piața muncii din Republica Moldova sunt limitate și există puține investiții în sectorul privat. Cu toate acestea, persoanele care lucrează sau se află în căutarea unui loc muncă în străinătate (și mai există multe aspecte care vor fi discutate la o etapă mai avansată) sunt considerate inactive în statistica muncii din Republica Moldova.

Cu toate acestea, statisticile nu captează pe deplin influența migrației forței de muncă, astfel încât numărul mare de moldoveni care lucrează sau se află în căutarea unui loc de muncă în străinătate sunt considerați inactivi în statistica muncii din Republica Moldova.²⁸ În pofida tabuurilor culturale asupra femeilor care părăsesc comunitatea, multe femei rome se deplasează în străinătate pentru a munci, adesea prin intermediul agențiilor de ocupare a forței de muncă, care se ocupă de perfectarea actelor și organizarea transportului. Majoritatea dintre ele aleg ca destinație Ucraina sau Federația Rusă, unde se antrenează în activități agricole sezoniere. Unii tineri au posibilitatea să meargă în Germania, unde pot câștiga un salariu mai bun și pot expedia remitențe rudelor/ familiilor lor.

Participanții la focus-grup au raportat că câteva femei și câțiva bărbați romi tineri au obținut locuri de muncă la o fabrică de ciocolată din Germania. Migrația de muncă nu este specifică doar pentru populația romă. Pe parcursul ultimului deceniu, moldovenii emigrează în număr mare. În anul 2011, circa jumătate din populația în vârstă de muncă se afla în străinătate, iar remitențele lor au constituit 30% din PIBul țării.²⁹ În perioada anilor 2007-2013, migrația netă constituia peste 30 de mii

27 UN Women. 2011. UNECE și Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Profiluri statistice ale femeilor și fetelor din Republica Moldova

28 Baza de date statistice a Băncii Mondiale, 2014.

29 Baza de date statistice a Băncii Mondiale, 2014.

de persoane pe an, deși această tendință a încetinit în ultimii ani.³⁰ Numărul mare de romi din Republica Moldova care solicită azil în Europa de Vest a avut un efect polarizant asupra comunității de romi, exprimat în cadrul focus-grupurilor - pe de o parte, poporul moldovenesc a interpretat situația creată ca o amenințare, temându-se că acest aflux de romi din Moldova care solicită statut de refugiat va pune în pericol drepturile cetățenilor RM de a călători în statele UE fără viză. Pe de altă parte, romii speră că această experiență ar scoate în evidență problemele pe care le întâmpină în Republica Moldova.

Majoritatea femeilor de etnie romă intervievate în focus-grupuri consideră că femeile au mai puține șanse de a găsi un loc decent de muncă decât bărbații cu nivel de educație și experiență profesională similară. Dintre cei 150 de romi chestionați în cadrul unei cercetări realizate de "Gallup" privind atitudinea populației față de femeile care dețin locuri de muncă remunerate în comunitățile de romi din Republica Moldova, 37% consideră că șansele de a identifica un loc de muncă sunt aceleași pentru bărbați și femei; 35% sunt de părerea că femeile au oportunități mai bune, iar 28% - că femeile au oportunități reduse. Este interesant de remarcat că, în ciuda ratelor scăzute de acceptare a femeilor angajate în activități remunerate, 37% dintre cele 150 de femei romi chestionate au indicat că reprezintă sursa principală de venit pentru gospodăria lor, înregistrând o pondere mai mare decât cea globală (25%) și media regională (32%).³¹

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost desemnată drept instituție responsabilă pentru procesul de angajare a mediatorilor comunitari în baza Planului de acțiuni. Menționăm că, conform obiectivelor inițiale, după cum au fost stabilite în Planul de acțiuni, urmau să fie angajați 48 de mediatori comunitari în 44 de localități populate preponderent de etnici romi. În acest sens, Guvernul a alocat 82.470 USD pentru a înstitui serviciul de mediator comunitar. Astfel, până în anul 2014 au fost angajați 21 de mediatori. Cu toate acestea, pe măsură ce politica de descentralizare și reformă a luat amploare, municipalitățile locale au devenit responsabile pentru susținerea rețelei de mediatori comunitari romi, iar în anul 2016, doar 11 mediatori au continuat să fie remunerați, adică mai puțin de un sfert din numărul prevăzut în Planul inițial de acțiuni. Recent, au fost purtate discuții cu privire la faptul dacă Guvernul trebuie să-și reafirme controlul asupra acestei situații.

După cum este menționat mai sus, statisticile disponibile privind ocuparea forței de muncă nu oferă informații suficiente cu privire la participarea femeilor romi pe piața muncii, iar gradul real al excluziunii acestora nu este cunoscut. În timp ce datele Recensământului Populației nu sunt dezagregate în funcție de diviziune etnică, unele sondaje oferă o perspectivă limitată și demonstrează cât de mare este decalajul dintre populația romă și cea ne-romă cu vârstă aptă de muncă. De exemplu, în anul 2015, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă a raportat că din cei 1.100 de romi înregistrați ca șomeri la agențiile de ocupare a forței de muncă, au fost angajați doar 70 de romi.³² Focus-grupurile desfășurate cu participarea femeilor de etnie romă sugerează că acestea activează, în mare parte, în sectorul informal,

30 UNFPA. 2016. "Analiza situației populației în Republica Moldova", p 9.

31 UNFPA. 2016. "Analiza situației populației în Republica Moldova", p. 59 și p. 60

32 Asociația "Promo-LEX". 2017. Raportul alternativ prezentat în cadrul celei de a 92-a Sesiuni a Comitetului ONU pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, care a avut loc la Geneva (24 aprilie - 12 mai 2017)

sunt antrenate în activități agricole sezoniere, cum ar fi recoltarea merelor, afaceri la domiciliu, pregătirea și vânzarea produselor alimentare, meserii artisanale sau vânzarea hainelor în stradă sau la piețe.

În ceea ce privește discuțiile în focus grupuri, decalajul atitudinal este mult mai mare între generații, decât între sexe, în raport cu definirea problemelor și sugerarea unor soluții aferente problemelor pieței muncii. În contextul accederii pe piața muncii, bărbații mai în vârstă au sugerat că atât femeile, cât și bărbații trebuie să revină la vechile profesii de fierar și meșteșugari în cazul bărbaților și de ghicitoare sau prezicătoare, în cazul femeilor. Ei au susținut că romii și-au câștigat existența pe parcursul a zeci de ani, practicând aceste profesii. Bărbații mai tineri s-au pronunțat în favoarea îmbunătățirii accesului lor la învățământul terțiar pentru o carieră de avocat sau în mediul academic sau pentru dezvoltarea abilităților antreprenoriale sau TI. Accentul plasat pe situația femeilor și bărbaților tineri a fost acela de a reforma politicile educaționale și de ocupare a forței de muncă, astfel încât să se pună capăt discriminării împotriva acestora.

În timp ce romii sunt, de fapt, excluși din multe profesii, realitatea este că întreaga familie trebuie să muncească pentru a-și realiza scopurile. Romii mai în vârstă din cadrul focus-grupurilor au raportat că contribuția soției la venitul gospodăriei casnice este considerată drept o rușine pentru soț. Cu toate acestea, femeile și bărbații de etnie romă mai tineri consideră că cele mai multe probleme afectează bărbații și femeile în egală măsură, cu precizarea că femeile se confruntă cu o provocare suplimentară, deoarece mai au și obligații în gospodărie, pe lângă serviciul de bază.

Femeile din focus-grupul persoanelor din județul Hîncești și în nord-estul municipiului Chișinău, lângă hotarul cu România, au declarat că nu există oportunități reale și durabile de accesare a unui loc stabil de muncă. Din experiența proprie, femeile de etnie romă, chiar dacă au studii, nu pot obține decât locuri de muncă prost plătite în calitate de dereticătoare, menajere sau măturătoare și, în multe cazuri, astfel de locuri de muncă nu merită efortul, deoarece salariul abia de acoperă costul transportului spre și de la locul de muncă. Există fabrici de cusut și o fabrică de încălțăminte în regiune, însă femeile de etnie romă raportează că sunt eliberate, în mod sistematic, din aceste locuri de muncă. Participanții la focus-grupurile persoanelor din Cimișlia, în apropierea regiunii găgăuze, relatează o istorie similară - femeile de etnie romă fiind excluse, în mod sistematic, din cadrul fabricilor de bere, din brutării și chiar din întreprinderi mai mici. Toți participanții la focus-grup au raportat că femeile rome sunt eliberate, în mod constant, din locurile de muncă în industria serviciilor, unde angajații interacționează direct cu clienții, cum ar fi vânzătorii, consultanții prezenți în magazine, chelnerii sau frizerii, chiar dacă sunt calificați. În același timp, niciunul dintre participanți nu cunoaște vreun caz ca o femeie de etnie romă să practice meseria de avocat, doctor sau alte profesii bine plătite. Singura poziție profesională deținută de o femeie de etnie romă pe care participanții și-au putut-o aminti era de profesor.

O altă restricție privind accesul femeilor rome la munca decentă este faptul că, de multe ori, soții și rețeaua familială mai largă nu vor permite femeilor să părăsească comunitatea pentru a participa în cadrul programelor de formare profesională sau

pentru a se angaja la serviciu. Aceste restricții se aplică și femeilor tinere, care doresc să-și continue studiile sau, pur și simplu, să lucreze la o fermă sau la piață. În Republica Moldova, în raport cu statisticile majorității țărilor centrale și europene, 85% dintre bărbați și 90% dintre femei consideră că este acceptabil ca femeile să dețină locuri de muncă remunerate în afara gospodăriei (potrivit studiului OIM-Gallup).³³

Femeile și bărbații romi din Republica Moldova se deosebesc considerabil de această tendință. Doar 51% dintre femeile rome și 53% dintre bărbații au susținut afirmația precum că este acceptabil ca femeile din familiile lor să dețină locuri de muncă remunerate, în afara gospodăriei lor. Doar două dintre cele 142 de țări chestionate au înregistrat rate medii mai mici.³⁴ Este demn de remarcat faptul că un număr marginal mai mare de bărbați decât femei de etnie romă au fost de acord cu afirmația că este acceptabil ca femeile să efectueze munci remunerate - un model care nu se mai regăsește într-un alt stat din întreaga lume.³⁵

În general, vulnerabilitatea și excluziunea femeilor de etnie romă sunt cauzate de mai mulți factori discriminatori, sprijinul limitat alocat pentru educația lor, ocuparea forței de muncă în locuri de muncă prost plătite și excluderea practic completă de pe piața formală a muncii. Romii dețin control limitat asupra vieții lor active și luptă pentru supraviețuire. Într-adevăr, există rapoarte privind incidentele muncii copiilor în rândul romilor din Republica Moldova, iar acesta constituie un semn alarmant al sărăciei extreme. Cercetările relevă că femeile de etnie romă vor alege să muncească și să contribuie la veniturile familiei doar în situații de extremă necesitate.

Deseori, modelele structurale și culturale de discriminare înrădăcinate duc la învinuirea victimei, iar această practică este caracteristică și pentru Republica Moldova. Astfel, în pofida unor dovezi considerabile precum că romii dispun de un loc de muncă remunerat, excluderea lor de pe piața muncii este, adesea, caracterizată ca o problemă generată de ei înșiși. Legile care, aparent, îi protejează pe romi de discriminare la locul de muncă nu sunt puse în aplicare pe deplin și, prin urmare, inegalitatea structurală larg răspândită rămâne nerealizată.

33 Gallup și OIM. 2017. "Către un viitor mai bun pentru femei și pentru muncă: vocile femeilor și bărbaților", p. 182

34 Pakistan (26% dintre bărbați și 43% dintre femei au fost de acord) și Yemen (43% dintre bărbați și 45% dintre femei au fost de acord) (Studiul realizat de Gallup și OIM, 2017, pp. 174 și 217).

35 Excepție fac regiunile și țările cu un grad practic universal de acceptabilitate a femeilor care muncesc în afara gospodăriei, de exemplu în America de Nord, cu consimțământul a 98 și 99% dintre bărbații și femeile intervievate).

4.2. Impactul activităților de îngrijire și al responsabilităților familiale și domestice

Ca și în cazul femeilor de pretutindeni, un obstacol major în calea accesului femeilor romă la muncă este responsabilitatea lor de îngrijire - și aceasta nu se limitează doar la rolul de mame - ci și în calitate de soții, surori și fiice. În special, participanții la focus grup au subliniat natura trans-generațională a muncii neremunerate în domeniul activităților de îngrijire și a celor domestice: fiicele mai mari și chiar bunicile contribuie frecvent la întreținerea gospodăriei casnice, ajutând la îngrijirea copilului, pregătirea bucatelor și menținerea curățeniei în gospodărie sau creșterea animalelor.

Comunitățile de romi tind să fie izolate și se confruntă cu lipsa multor facilități, cum ar fi transportul public, accesul la materialele de încălzire, energie electrică, apă curentă și instalații de canalizare. În lipsa facilităților modene de care dispun societățile mai bogate, responsabilitățile familiale și domestice și activitățile de îngrijire devin din ce în ce mai consumatoare de timp și trebuie să fie realizate în condiții dificile în cadrul gospodăriilor sărace, cu venituri reduse. Timpul consumat și necesitatea zilnică de a realiza aceste sarcini fac ca accesul femeilor de etnie romă la forța de muncă plătită să fie unul dificil, dacă nu imposibil. Potrivit datelor PNUD, 80% dintre femeile de etnie romă au raportat că nu consultă un medic din cauza costului ridicat al serviciilor medicale și al medicamentelor,³⁶ iar acest lucru se reflectă în starea precară de sănătate a populației. 24% suferă de boli pulmonare, 42% au hipertensiune arterială, iar 17% au anxietate sau depresie cronică.³⁷

Datele furnizate de studiul OIM-Gallup ilustrează diferența mare dintre moldovenii romi și ne-romi în ceea ce privește responsabilitățile de îngrijire ale femeilor și munca remunerată. Dintre cele 150 de femei romă intervievate, 51% au preferat să rămână acasă și să aibă grijă de familia lor și de gospodăriile casnice, în timp ce 31% ar prefera să dispună de un loc de muncă remunerat, comparativ cu 57% dintre femeile din Republica Moldova în general, și 88% la nivel mondial.³⁸ Este captivant faptul că femeile de etnie romă din Republica Moldova în vârstă de până la 40 de ani preferă să stea acasă și să aibă grijă de familie, în timp ce cele de peste 40 de ani preferă fie să dispună de un serviciu remunerat, sau să practice ambele ocupații, plasând comunitatea de romi din Republica Moldova în contradicție totală cu norma mondială, națională și regională.

Dintre cei 150 de romi intervievați, 35% au răspuns că femeile din familiile lor trebuie să stea acasă și să aibă grijă de familie și de gospodărie, comparativ cu 13% dintre bărbații moldoveni, în general.³⁹ Și vârsta a constituit un factor pentru bărbații romi, deși în sens invers, comparativ cu femeile de etnie romă. Majoritatea bărbaților sub 40 de ani preferă ca femeile să dețină un loc de muncă remunerat, în timp ce cei de peste patruzeci - preferă ca femeile să stea acasă și să aibă grijă

36 PNUD-Moldova. 2007. "Romii în Republica Moldova", pg. 82.

37 PNUD Moldova și Centrul Regional Bratislava pentru CSI "Starea de sănătate a comunităților de romi". 2012. *Studiul regional privind Situația Romilor realizat de PNUD/Banca Mondială*, p. 19.

38 Gallup și OIM. 2017. "Către un viitor mai bun pentru femei și pentru muncă: vocile femeilor și bărbaților", p. 182.

39 Gallup și OIM. 2017. "Către un viitor mai bun pentru femei și pentru muncă: vocile femeilor și bărbaților", p. 182. Pg. 16.

de familie și de gospodăriile casnice - tendință conformă cu normele naționale și internaționale.⁴⁰

În analiza SWOT⁴¹ multe dintre femeile au raportat responsabilitățile familiale și domestice ale femeilor ca un „avantaj” și au menționat că femeile de etnie romă se mândresc cu faptul că sunt dedicate familiei, iar capacitatea de a fi mame bune care gătesc, fac curat, au grijă de copii și care mai au și o natură tolerantă și înțelegătoare și, prin urmare, au capacitatea de a media și soluționa problemele familiei. Aceste modele de comportament se educă la fetele tinere de etnie romă încă de la o vârstă fragedă și reduc aspirațiile acestora de a visa la o carieră în afara gospodăriei casnice.

Per ansamblu, femeile din focus grupuri și-au evidențiat dependența sau acceptarea dependenței de membrii familiei de sex masculin. Discuțiile în focus grup și analiza SWOT au arătat un consens general precum că femeile rome nu ar trebui să lucreze și să câștige bani; că o femeie romă este puternică atunci când există un bărbat puternic în spatele ei; că femeile rome au o atitudine umilă și nu sunt asertive și că majoritatea femeilor de etnie romă insistă să mențină credința în tradiție și să nu adopte decizii independente. Mulți dintre participanții la focus grup nu au fost de acord cu faptul că femeile trebuie să manifeste acest tip de comportament, însă toți participanții au căzut de acord cu faptul că majoritatea femeilor rome din Republica Moldova văd lucrurile anume astfel.

Mai mulți participanți au căzut de acord cu faptul că prejudecățile de gen față de fete se extind la domiciliu. Mamele preferă să-și învețe fiicele despre activitățile casnice, în timp ce în cazul băieților accentul este plasat pe obținerea unui permis de conducere. Fetele care-și părăsesc comunitățile de origine în scop de studii fac cursuri pentru bucătari, chelneri, coafori și cosmeticieni. În mare parte, acestea sunt organizate la Chișinău, iar agențiile de ocupare a forței de muncă acoperă costurile, cazarea cursanților și acordă burse de studii. Tinerii din focus grupuri au raportat că un obstacol major constă în faptul că părinții nu sunt convinși că frecventarea unor astfel de cursuri de către fiicele lor este în interesul familiei.

Tinerele de etnie romă au comunicat că ar putea obține drepturi egale și ar putea câștiga un venit independent, însă acest fapt ar duce, probabil, la părăsirea soților lor (în cazul în care acestea sunt căsătorite) sau la reducerea lor la singurătate. Discuțiile în focus-grup au arătat clar că comunitatea de romi nu respectă femeile singure și că acestea vor deveni „un nimeni”, și ca urmare, femeile rome rămân, deseori, în relații opresive. De asemenea, a fost raportat precum că fetele tinere care se căsătoresc în familii de băieți relativ bogați devin, deseori, efectiv servitoare.

Deși ilegală, căsătoria timpurie, mai ales sub forma căsătoriilor aranjate, este răspândită în multe comunități de romi din Republica Moldova. Deseori, aceasta este propulsată de o cultură a fecioarelor, potrivit căreia fetele sunt căsătorite de familiile lor fiind virgine. Deseori, sarcina la vârsta adolescenței determină cuplurile rome să se căsătorească neoficial și să înceapă viața de familie. Pe lângă aspectele culturale, sărăcia reprezintă o forță motrice posibilă care se află în spatele căsătoriilor între copii.

40 Gallup și OIM. 2017. „Către un viitor mai bun pentru femei și pentru muncă: vocile femeilor și bărbaților”, p. 182, pg. 16

41 Un exercițiu în cadrul căruia un grup creează o matrice cu patru pătrățele și enumeră Punctele tari, Punctele slabe, Oportunitățile și Amenințările (SWOT) pe care le percep ca fiind specifice grupurilor lor.

Famiiliile romilor consideră că căsătoria va facilita stresul economic asupra familiei, în ciuda exemplelor din viața reală care demonstrează contrariul. În consecință, în loc să frecventeze școala, multe fete adolescente se căsătoresc, decizie care va avea un impact asupra întregii vieți, cea mai importantă fiind aceea de a le reduce potențialul de angajare, ceea ce le expune unui risc sporit de sărăcie.

Participanții la eveniment au reiterat faptul că multe femei care au fost forțate să se căsătorească devreme divorțează și, după divorț, rămân singure împreună cu copiii. De obicei, aceste căsătorii nu sunt înregistrate oficial, iar bărbații își îndepărtează cu ușurință responsabilitatea. Astfel de mame tinere se confruntă cu multe dificultăți de ordin practic. Nivelul lor de educație este inferior (majoritatea abandonând școala la o etapă timpurie) și au cunoștințe limitate despre creșterea copiilor, nutriția și gestionarea gospodăriilor casnice cu un singur gospodăru. Deseori, ele locuiesc împreună cu părinții lor, în case supra-aglomerate.

Numărul femeilor tinere de etnie romă, care se căsătoresc devreme scade. În perioada anilor 2004 - 2014, ponderea căsătoriilor timpurii a scăzut: în anul 2004, 21% dintre femeile și fetele române sub vârsta de 20 de ani s-au căsătorit, iar în 2014 această pondere s-a redus la 10%.⁴² Totuși, nu este clar dacă acest declin este caracteristic și pentru comunitățile de romi. Conform legii, căsătoria minorilor sub 18 ani este permisă doar în cazul femeilor însărcinate, cu încuviințarea părinților săi și aprobarea oficială a autorităților locale.

În timp ce participanții dezaprobă ideea de căsătorie timpurie și sunt predispuși de a o elimina din cadrul legal, ei nu s-au opus culturii virginității per se și susțineau că fetele trebuie încurajate să absolutească școala și să nu devină active sexual cât sunt adolescente. Participanții au susținut că mediatorii comunitari ar putea juca un rol important în această privință. Ei au menționat și probleme secundare de sănătate. Nașterea unui număr mare de copii la o vârstă fragedă poate avea drept consecință probleme de sănătate cervicală, dar și psihice pentru tinerele mame.

Caseta 4 Căsătoria timpurie: Ce dezavantaje legale pot apărea atunci, când cuplul nu-și înregistrează oficial "concubinajul"

Legislația Republicii Moldova cu privire la familie și căsătorie, în general, nu reglementează concubinajul. În consecință, pot apărea anumite dezavantaje atunci când un cuplu nu-și înregistrează parteneriatul în mod legal. De obicei, oamenii aleg să conviețuiască din motive personale și economice. De exemplu, un cuplu în care una sau ambele părți nu au împlinit vârsta de 18 ani poate alege să coexiste din cauza necesității aprobării oficiale a căsătoriei de către autoritățile publice locale și încuviințarea părinților săi (Art. 14 (2) din Codul Familiei al Republicii Moldova).

În Republica Moldova, concubinajul diferă de căsătorie prin faptul că între concubini nu există drepturi și obligații așa, cum există între soți. Bunurile dobândite în această perioadă sunt bunuri proprii ale persoanei care le-a achiziționat, afară de cazul când la dobândirea lor au contribuit ambii concubini, caz în care fiecare dintre ei are o cotă-parte din dreptul de proprietate, mărimea căruia depinde de contribuția fiecărui concubin. De exemplu, dacă ambii parteneri contribuie, în mod egal, la achiziționarea unui apartament, în cazul divizării proprietății ambii parteneri vor avea aceleași drepturi de proprietate. Cu toate acestea, dacă unul dintre parteneri este inclus în actele de titlu și partenerii nu ajung la o înțelegere privind alocarea unei cote-părți partenerului său (indiferent dacă a contribuit la achiziționarea bunului sau nu), atunci disputa va fi soluționată de către instanța judecătorească (Art. 20 (1) din Codul Familiei al Republicii Moldova). Copiilor născuți în cupluri necăsătorite li se garantează aceleași drepturi și aceleași protecții juridice ca și copiilor născuți în cuplurile căsătorite.

42 UNFPA. 2016. "Analiza situației populației în Republica Moldova", p.159.

În ciuda faptului că căsătoria timpurie este ilegală, poliția consideră că căsătoria la vârstă fragedă este "firească" în comunitatea de romi, astfel, în lipsa unei cereri depuse oficial, ea nu va interveni pentru a soluționa problema. De asemenea, fetele tinere de etnie romă pierd deseori atenția profesorilor, deoarece aceștia consideră că fetele rome vor renunța curând la studii, după clasa a șasea. În consecință, chiar și fetele rome care nu renunță la școală pot fi supuse prejudecăților că vor renunța la studii, prin urmare, sistemul educațional nu le implică pe deplin în procesul educațional. Acest fapt va avea implicații clare în ceea ce privește accesul la un loc decent de muncă la o etapă mai avansată a vieții.

4.3. Educația și abilitățile profesionale

Căile educaționale ale multor copii romi reflectă modelele existente de discriminare și pun bazele unei discriminări continue în lumea muncii. Mulți copii romi frecventează școli segregate, de calitate inferioară și există rapoarte care demască că unii copii sunt plasați în școli cu nevoi speciale pentru persoanele cu deficiențe mentale, deși nu au dizabilități. Unora dintre copiii romi li se refuză accesul la educație din cauza cerințelor administrative de a furniza acte oficiale (de ex. certificatul de naștere sau dovada de reședință), iar majoritatea tinerilor romi nu-și continuă studiile și nu fac tranziția către învățământul secundar și cel terțiar. Există o cotă pentru înscrierea minorităților în învățământul superior, însă participanții la discuțiile în focus grup au relatat că acestea nu au fost aplicate suficient de ani de zile. Educația limitată determină romii să ocupe locuri de muncă necalificate în economia informală sau în extrema inferioară a pieței formale a muncii.

Mai multe studii indică asupra inegalități grave în accesul fetelor de etnie romă la educație. Copiii romi petrec mai puțini ani în școală decât cei ne-romi: aceștia se înscriu mai târziu la școală și o abandonează mai devreme. Mamele din rândul participanților la focus grup au remarcat intimidarea copiilor romi în contextul în care, în situații extreme, copiii erau nevoiți să se transfere în școli noi și nu puteau absolvi următorul nivel de studii. În medie, 76% dintre fetele rome frecventează zilnic școala, comparativ cu 96% din fetele ne-rome. Doar 63% dintre femeile rome cu vârsta de peste 16 ani pot citi și scrie, comparativ cu 77% dintre bărbații romi și circa 100% dintre femeile ne-rome. 45% dintre femeile rome și 33% dintre bărbații romi nu au studii, comparativ cu 2% dintre femeile ne-rome.⁴³

Sărăcia extremă a părinților constituie o barieră în calea educației copiilor.⁴⁴ Munca copiilor reprezintă o problemă îndelungată în rândul familiilor nevoiașe.⁴⁵ Condițiile lor financiare îi pot pune în situația în care copiii lor sunt nevoiți să muncească la ferme sau să-și însoțească părinții pentru munci sezoniere. Deseori, acești copii își riscă sănătatea prin colectarea metalelor uzate și altor deșeuri, îngrijirea părinților bolnavi, efectuarea activităților casnice, iar în cazuri extreme - cerșitul. După cum reiese din ratele de participare prezentate mai sus, toate acestea conduc la o rată înaltă de abandon școlar și contribuie, în continuare, la ciclul sărăciei.⁴⁶

Mediatorii comunitari din cadrul focus grupurilor au reiterat dificultățile cu care s-au confruntat în comunicarea cu familiile de romi, în ceea ce privește educația copiilor lor. Ei au sugerat că, deseori, părinții romi nu au studii și, prin urmare, au o percepere limitată a valorii educației. Unii părinți au susținut că educația copiilor lor era secundară altor preocupări culturale. A existat un sentiment că părinții romi nu proiectează viitorul copiilor lor în afara familiei și nici nu se simt responsabili pentru educația copiilor. În timpul discuțiilor a fost menționată, în repetate rânduri, atitudinea discriminatorie a cadrelor didactice împotriva fetelor rome. Participanții sunt de părerea că profesorii nu acordă atenția necesară reușitei și performanței

43 PNUD Moldova. 2007. "Romii în Republica Moldova".

44 PNUD Moldova. 2007. "Romii în Republica Moldova", p.30

45 Centrul European pentru Drepturile Romilor (susținut de UNICEF Moldova). 2010. "Situația copiilor romi în Republica Moldova", p.16

46 UN Women, OHCHR și PNUD Moldova. 2014. "Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova", p.30

școlare a copiilor. Gândirea prejudecată a profesorilor determină fetele rome să abandoneze școala și să recurgă la căsătorie timpurie și nu le oferă educație de calitate.

Impactul educației este unul durabil și are efect asupra generațiilor viitoare. Unele studii sugerează că părinții cu studii sunt mai preocupați de educația propriilor copii și, prin urmare, sunt mai precauți la menținerea copiilor în sistemul de învățământ. Există o corelație tendențioasă clară între nivelul de studii al capului gospodăriei și nivelul veniturilor familiei. Și această regulă generală este la fel de adevărată pentru romii moldoveni, cât și pentru cei din alte țări, bineînțeles, posibil exacerbată de discriminarea existentă. Un sondaj realizat de PNUD indică faptul că în cazul capilor de gospodărie din Republica Moldova fără studii, 70% dintre romi și 33% din familiile ne-rome suferă de sărăcie.⁴⁷

Experiența de primă importanță a dificultăților de pe piața muncii constituie consecințele directe ale lipsei de calificare și a nivelului scăzut de educație în rândul femeilor rome. Indiferent de modul în care ar putea fi motivată o familie de romi la nivel individual să depășească acest dezavantaj, ea se confruntă cu multiple obstacole. Înrolarea unui copil în procesul educațional poate forța o familie să reducă cheltuielile pentru alți copii și persoane dependente. În principiu, alimentarea copiilor și manualele școlare pentru clasele I-IV sunt furnizate gratuit. Cu toate acestea, participanții la focus grup au raportat că multe școli din Moldova încă mai solicită taxe lunare de curs de la părinți, în pofida faptului că această practică este interzisă prin lege.

Caseta 5 OHCHR și femeile rome din Republica Moldova

Timp de un deceniu, Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale al Oficiului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (CEDO) a recomandat tuturor țărilor cu populație de romi, inclusiv Republica Moldova, să susțină acțiuni care promovează importanța educației în comunitățile de romi și să fie proactivi în sprijinirea burselor de studii, învățământului preșcolar, cursurilor de limbi străine și a sprijinului financiar pentru achiziționarea manualelor școlare și mijloacelor de transport, cu scopul de a facilita un acces mai bun la educație pentru populația romă. Au fost înregistrate progrese neesențiale. În 2013, Comisia pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor (CEDAW) a reiterat că sentimentele antirome din sistemul educațional sunt întotdeauna prezente și sugerează necesitatea aprobării unor politici de readmisie pentru a sprijini copiii romi să revină în școli și să crească nivelul de conștientizare a populației cu privire la importanța educației ca instrument de abilitare a femeilor.

Deseori, cheltuielile de școlarizare generează datorii pentru familiile cu venituri mici. Participanții la focus grup au estimat că costurile pentru manuale, haine, transport, alimentare etc. pentru a trimite un copil la școală ar constitui circa 4.000 de lei pentru prima lună de studii, iar cheltuielile lunare suplimentare ulterioare pentru un copil ar fi de 2000-2500 lei. Astfel, părinții sunt nevoiți să recurgă la credite bancare și să plătească dobândă pe tot parcursul anului. Și, deoarece deseori ei nu-și pot permite toate aceste cheltuieli, copiii romi ajung umiliți și se confruntă cu fenomenul discriminării chiar deja la această vârstă fragedă.

Participanții la focus grupul destinat liceiştilor și studenților universitari au

⁴⁷ UN Women, OHCHR și PNUD Moldova, 2014. "Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova", p.30

declarat că fenomenul discriminării este mai răspândit în clasele inferioare și că, odată cu înaintarea copiilor în vârstă, gradul de discriminare diminuează. Există o necesitate vădită de școlarizare a adulților, adică a mamelor și cuplurilor tinere. Această oportunitate ar putea compensa daunele provocate de căsătoriile timpurii și ar permite femeilor și bărbaților romi să obțină acces la cursuri de formare profesională și de dezvoltare a competențelor, pentru care ar trebui să fie stabilit un prag inferior al mediilor de admitere. Alte nevoi practice includ alocarea burselor studenților de sex feminin pentru accesul la învățământul superior, iar când aceste femei vor deveni avocate, medici sau vor însuși alte profesii, acestea ar constitui modele importante pentru tinerele rome.

4.4. Violența împotriva femeilor

Participanții în cadrul focus grupului au raportat că violența fizică și psihică reprezintă o trăsătură caracteristică comunităților de romi, inclusiv violența în familie. Ca și în cazul violenței domestice din întreaga lume, femeile de etnie romă se tem de consecințele financiare și de altă natură care pot fi induse de raporarea infracțiunilor și, deseori, nu vorbesc despre experiențele lor, ceea ce face dificilă acordarea ajutorului.

Violența domestică nu există izolat, ci este înrădăcinată într-o structură familială patriarhală. Femeile trebuie să accepte relațiile de putere dominate de bărbați și dezechilibrul de gen în cadrul relației. Pentru femeile de etnie romă care reprezintă o opinie în societate, vocea lor să se facă auzită și pot fi considerate multe alte schimbări ca fiind împotriva structurii centrate pe bărbați a gospodăriilor rome tradiționale. Mai mult decât atât, cultura virginității este foarte răspândită în comunitățile de romi și, prin urmare, femeile rome tinere sunt reticente de a discuta despre viol și agresiune sexuală, din teama de a fi ostracizate.

În Republica Moldova, există un serviciu restaurativ sau de mediere pentru cazuri de violență domestică. Administrația locală deține un registru al cazurilor de violență domestică, iar medierea în cuplu începe cu implicarea unui medic, a unui mediator și a victimei, iar la o etapă mai avansată - și a presupusului făptaș. În principiu, poliția se implică doar atunci când această mediere nu se soldează cu succes. Cu toate acestea, în mare parte, victimele violenței domestice de etnie romă nu apelează la acest serviciu de mediere.

În cadrul focus grupului au avut loc discuții destul de aprinse la subiectul violenței. Unii participanți, în special femeile mai în vârstă, au considerat că cel mai bine ar fi ca aceste probleme să fie soluționate în cadrul comunității, implicând medierea din afara comunității sau cu implicarea poliției, deși multe femei (în special cele tinere, dar nu numai) erau convinse de faptul că violul constituie o crimă care trebuie să fie raportată poliției. Majoritatea femeilor din cadrul focus grupurilor au căzut de acord cu faptul că violența domestică (atât sexuală, cât și de altă natură) este legată de căsătoria timpurie, însă în general a existat o reticență în abordarea acestui subiect, chiar și în rândul mediatorilor comunitari. Educația cu privire la violență, sensibilizarea mai largă a populației cu referire la problemele violenței este foarte importantă, chiar dacă comunitatea de romi o consideră una privată. Deși, în mod expres, reprezintă o încălcare majoră a drepturilor omului în sine, acest fenomen are multe consecințe publice, printre care se numără exacerbarea provocărilor cu care se confruntă femeile rome ce țin de accesul la muncă decentă și justiția socială.

5. Concluzii

La fel ca în alte țări cu populație de romi, romii din Republica Moldova și femeile rome din Moldova, în particular, se confruntă cu lipsa accesului la educației, lipsa independenței financiare, lipsa locurilor de muncă și lipsa unei locuințe - toți acești factori generând un ciclu vicios de sărăcie continuă. Participanții în cadrul focus grupului au descris, adesea în termeni emoționali, percepția lor asupra modului în care alții îi tratează și au descris modul în care acestea internalizează stereotipurile de a nu fi valorificate, având lipsă de respect și fiind ușor de influențat.

Separarea socială și economică continuă afectează atât populația de etnie romă, cât și populația ne-romă. Acest fapt generează neîncredere și contribuie, în continuare, la diviziune. Atunci, când oamenii nu interacționează, impresiile lor stereotipice despre ceilalți tind să prospere. Astfel, intervențiile politice trebuie să vizeze întreaga comunitate, iar amploarea și domeniul lor de aplicare trebuie să fie proporționale cu provocarea: prevenirea segregării sociale și rezidențiale care generează inegalități multiple, abordarea transmiterii sarcinii sărăciei și a dezavantajelor capitalului uman copiilor și părinților acestora, asigurarea unui tratament egal pe piața muncii.⁴⁸ Este necesară elaborarea unor politici de acțiune afirmativă, cum ar fi cote în domeniul educației și formării profesionale sau asigurarea directă a comunităților de romi cu locuri de muncă. De asemenea, politicile trebuie să fie axate pe schimbarea atitudinilor față de romi în rândul populației moldovenești prin intermediul mesajelor și educației pozitive.

Romii sunt antrenați, în mare parte, în activități agricole sezoniere, atât în Republica Moldova, cât și în străinătate. Deseori, aceștia muncesc fără un contract individual de muncă, iar condițiile de muncă nu sunt negociabile. Aceste circumstanțe sugerează necesitatea practică de a institui o entitate juridică, care să contribuie la formarea cooperativelor sociale sau a altor organizații de afaceri care ar asigura existența unui cadru legal pentru încheierea contractelor de muncă, care pot asigura protecția legală a drepturilor lor ca lucrători. Cooperativele sociale pot oferi un cadru excelent pentru transformarea activităților de reproducere în activități productive și identificarea piețelor de desfacere pentru produsele generatoare de venituri. Pe lângă asigurarea locurilor de muncă, participarea în cadrul unei cooperative sociale sau altei entități economice bazată pe comunitate poate realiza multe nevoi practice și strategice, cum ar fi însușirea proceselor și instrumentelor democratice, obținerea experienței în procesul de adoptare a deciziilor, accesul la resurse, credite bancare și dezvoltarea abilităților profesionale.

Spre deosebire de statisticele la nivel global, regional sau național, circa jumătate dintre respondenții de sex feminin și de etnie romă din Republica Moldova nu sunt de acord cu faptul că femeile trebuie să genereze venituri din muncă în afara gospodăriei casnice, femeile mai tinere exprimând opinii mai conservatoare decât femeile mai în vârstă. Opiniile lor, în această privință, sunt și mai restrictive

48 OIM. 2016 "Promovarea Oportunităților de Muncă Decentă pentru tinerii Romi din Europa Centrală și de Est: ILO-ghid de resurse".

decât ale femeilor din țările care limitează, în mod legal, accesul femeilor la piața muncii. Cu toate acestea, există o divergență între punctele lor de vedere și realitate, deoarece femeile de etnie romă sunt mai predispuse decât media globală, regională și națională să constituie principala sursă de venit a gospodăriei lor.

Deși este subfinanțat și se bazează, în mare parte, pe voluntari, sistemul mediatorilor comunitari oferă un cadru pentru statul moldovenesc de a promova drepturile femeilor rome. Este important că acesta oferă o legătură între comunitățile de romi și instituțiile de stat, care organizează acordarea de asistență medicală, educație și formare profesională populației, toate acestea fiind vitale pentru promovarea participării femeilor rome la locul de muncă. Extinderea numărului de mediatori comunitari, alături de optimizarea resurselor și asigurarea că aceștia sunt remunerați pentru munca lor ar contribui semnificativ la îmbunătățirea sistemului și, în cele din urmă, la combaterea formelor grave de discriminare și excludere la care sunt expuse femeile rome din Republica Moldova.

Deși, după cum este menționat la diferite etape, datele empirice sunt înspăimântătoare, statisticile disponibile ale ONU, UE și ale altor organisme, indică că discriminarea pe piața muncii constituie o problemă sistemică profundă, care afectează femeile de etnie romă din întreaga țară. Protecția juridică și politică a dus la schimbări pozitive limitate, cum ar fi instituirea sistemului de mediatori comunitari. Trebuie depuse eforturi concertate pentru a asigura aplicarea protecției împotriva discriminării și este necesară o abordare mai riguroasă a combaterii problemei sociale a discriminării împotriva romilor. Femeile de etnie romă sunt prinse într-un cerc vicios în care accesul limitat la educație și formare profesională limitează potențialul de a participa pe piața muncii, ceea ce, la rândul său, le determină să rămână, în continuare, vulnerabile în fața sărăciei. În consecință, promovarea accesului și tratamentului egal la locul de muncă impune Guvernul să analizeze toate aspectele vieții romilor pentru a aborda, în mod corespunzător, fenomenul discriminării în accesarea locurilor de muncă. Intenția Confederației Naționale a Sindicatelor din Republica Moldova este de a promova programe de informare a femeilor rome despre drepturile și responsabilitățile lor și să extindă accesul femeilor rome pe piața muncii.⁴⁹

Sprijinul acordat drepturilor și abilităților femeilor de etnie romă trebuie să fie explicit în sprijinul acordat culturii, obiceiurilor și instituțiilor romilor. Este important ca femeile și bărbații romi să nu aibă senzația că egalitatea între femei și bărbați le este impusă din afara comunității. Determinarea oamenilor de a face anumite lucruri tinde să ducă la rezistență. În acest sens, pe lângă programele specifice femeilor, trebuie promovate atât politicile, cât și strategiile sensibile la dimensiunea de gen și trebuie depuse eforturi specifice pentru a asigura că bărbații simt că fac parte din proces și că egalitatea de gen nu reprezintă o amenințare pentru ei.

49 Confederația Națională a Sindicatelor: evenimentul de prezentare a acestui raport, ianuarie, 2018

Anexă: Metodologia de realizare a auditului de gen participativ

Metodologia de realizare a auditului de gen participativ a fost elaborată în anul 2001 de către OIM. Auditul de gen participativ evaluează modul în care o unitate, o organizație sau, în acest caz, un plan de acțiuni abordează problema egalității de gen în ceea ce privește normele internaționale, dar și angajamentele și obligațiile proprii. Acest raport aparține, în întregime, unității de audit. AGP-urile au loc pe parcursul unei perioade de două săptămâni. Un AGP conține trei elemente:

1. O revizuire a documentelor politice cheie, a publicațiilor și programelor majore, a bugetului și a proceselor de monitorizare și evaluare la nivel mondial.
2. Interviu individual și/sau focus grupuri cu persoane selectate (manageri, personal tehnic și asistenți) și alți parteneri selectați.
3. Organizarea unui atelier participativ de o zi.

În urma acestor cercetări și analize, facilitatorul de audit întocmește un raport succint, orientat spre rezultate, cu recomandări privind îmbunătățirea performanței în domeniul promovării egalității de gen. Metodologia și raportul sunt structurate în jurul a 10 domenii cheie:

1. Problemele de gen la nivel național/internațional și dezbaterile problemei de gen care afectează unitatea supusă verificării de audit și interacțiunea unității respective cu instituțiile naționale în domeniul egalității de gen și organizațiile de femei
2. Strategia integrată a organizației privind egalitatea de gen, reflectată în obiectivele, programul și bugetul unității de lucru
3. Integrarea egalității de gen în implementarea programelor și activităților de cooperare tehnică
4. Experiența acumulată în materie de gen, luarea deciziilor și strategia de dezvoltare a competențelor de gen
5. Managementul informațiilor și al cunoștințelor
6. Sisteme și instrumente utilizate pentru procesele de monitorizare și evaluare
7. Selectarea organizațiilor partenere
8. Produse și imagine publică
9. Personal și resurse umane
10. Cultură organizațională

Procesul de AGP este realizat de către un facilitator instruit în domeniul genului, cu ajutorul unui Punct de contact în domeniul genului (Gender Focal Point) din cadrul organizației. Acest Punct de contact oferă facilitatorului de audit documentele relevante, ajută la organizarea interviurilor și co-facilitează atelierul participativ.

Bibliografie

- Cace, Sorin, et al. 2007. *“Romii în Republica Moldova”*. Chișinău: PNUD Moldova
- Consiliul Europei. 2016. *“Reprezentarea politică a femeilor în țările Parteneriatului Estic”*
- Davalos, María E., Nguyen, Tu Chi și Matytsin, Mikhail. 2016. *„Reducerea sărăciei și prosperitatea partajată în Moldova: Progrese și perspective”*. Practica globală în domeniul sărăciei și echității, Grupul Băncii Mondiale. 2016. Evaluarea sărăciei în Republica Moldova
- Trustul pentru Drepturi Egale. 2015. *“Lipsa locurilor de muncă pentru romi: discriminarea populației de etnie romă în Republica Moldova”*. Evaluarea sărăciei
- Trustul pentru Drepturi Egale, Asociația “Promo-Lex”. 2016. *“De la vorbe le fapte: combaterea discriminării și inegalității în Republica Moldova, abordarea discriminării și inegalității în Moldova”*
- Centrul European pentru Drepturile Romilor. 2010. *“Situația copiilor romi în Republica Moldova”*, UNICEF Moldova
- Gallup și OIM, 2017, *“Către un viitor mai bun pentru femei și pentru muncă: vocile femeilor și bărbaților”*
- OIM. 2017. Conferința Internațională a Muncii, cea de-a 106-a sesiune a Conferinței Internaționale a Muncii, Raportul Comitetului de experți pentru punerea în aplicare a convențiilor și recomandărilor, p. 608
- OIM. 2017. *“Stabilirea salariului și practicile de remunerare aplicate în Republica Moldova”*
- OIM. 2016. *“Promovarea oportunităților de muncă decentă pentru tinerii romi din Europa Centrală și de Est”*
- OIM. 2001. *“Reducerea deficitului de muncă decentă – o sfidare mondială”*, Raportul Directorului General ILO la Conferința Internațională cu privire la Muncă, sesiunea 89
- Publicații internaționale în domeniul afacerilor, 2014. *Constitution of Citizenship Law Handbooks*. Washington DC, SUA
- Mihailov, Dotcho. 2012. Centrul Regional Bratislava pentru CSI *“Starea de sănătate a comunităților de romi”*. 2012. *Studiul regional privind Situația Romilor realizat de PNUD/Banca Mondială*. Bratislava
- Mihalache, Isabela și Rusanovschi, Sergiu. 2014. *“Studiul privind situația femeilor și fetelor romi în Republica Moldova”*. UN Women, OHCR și PNUD Moldova
- Moser, Carolin. 1986. *“Teoria și metoda de planificare a genului - satisfacerea nevoilor practice și strategice ale femeilor”*

- National Bureau of Statistic, Moldova. 2017. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova*
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 2014. *Ancheta Forței de Muncă*
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 2014. *Cercetarea statistică „Tranziția de la școală la muncă”, Ancheta Forței de Muncă*
- Asociația “Promo-LEX”. 2017. *Raportul alternativ prezentat în cadrul celei de a 92-a Sesiuni a Comitetului ONU pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, care a avut loc la Geneva (24 aprilie – 12 mai 2017)*
- Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO) și Centrul Național al Romilor (CNR) Moldova. *Revizuirea periodică universală - Republica Moldova, cea de-a 26-a sesiune*. 2016. Consiliul ONU pentru Drepturile Omului (UN HRC)
- Banca Mondială. 2017. *Locul în care muncim - Republica Moldova*
- Comitetul ONU pentru Eliminarea Discriminării Împotriva Femeilor (CEDAW) 2013. Observații finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea ale Republicii Moldova. *CEDAW/C/MDA/4-5*.
- Comitetul ONU pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD). Martie 2008. Observații finale cu privire la raportul periodic combinat al cincilea și al șaptelea ale Republicii Moldova. *CERD/C/MDA/CO/7*
- PNUD, Centrul Regional Bratislava. 2013. *“Migrația romilor și ne-romilor din țările din Europa Centrală și de Est”*
- PNUD, UN Women, UNECE, Biroul Național de Statistică (Moldova). 2016. *“Consolidarea sistemului statistic național”, note analitice*
- PNUD, Banca Mondială, EC. 2011. *“Sondajul regional privind situația romilor din Republica Moldova”*
- UNICEF. 2014. *Raport anual, Moldova*
- UNICEF. 2010. *“Situația copiilor romi în Republica Moldova”*
- UNFPA, Centrul de Cercetări Demografice. 2016. *“Analiza situației populației în Republica Moldova”*.
- UN Women. 2014. *“Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova”*
- UN Women, OHCHR și PNUD Moldova. 2014: *“Studiul privind situația femeilor și fetelor rome în Republica Moldova”*, p. 36.
- Grupul Băncii Mondiale și Parteneriatul Global pentru Migrație și Dezvoltare (KNOMAD). 2016. *“Migrație și remitențe”*
- Banca Mondială în Republica Moldova, 2016: *„Reducerea sărăciei și prosperitatea partajată în Moldova: Progrese și perspective”*

